

AVRUPA İNSAN HAKLARI MAHKEMESİ VE ANAYASA MAHKEMESİ BİREYSEL BAŞVURU KARARLARINDA CİNSEL DOKUNULMAZLIĞA KARŞI SUÇLAR BAKIMINDAN ETKİLİ SORUŞTURMA YÜKÜMLÜLÜĞÜ

Deniz KARADAŞ*

Öz

Etkili soruşturma yükümlülüğü, ceza davasına konu olayın aydınlatılabilmesi bakımından çok büyük önem taşımaktadır. Türk Ceza Kanunu'nun (TCK) ikinci kitabının "Kişilere Karşı Suçlar" başlıklı ikinci kısmının altıncı bölümünde yer alan "Cinsel Dokunulmazlığa Karşı Suçlar" hakkında etkili bir soruşturma yürütülmediği takdirde ortaya çıkabilecek hak ihlallerinin, geri dönüşü olmayan zararlara yol açabileceği şüphesizdir. Bu kapsamda, çalışmamızda öncelikle insan hakları bakımından devletin yükümlülükleri ve etkili soruşturma yükümlülüğünün kapsamı incelenecek; daha sonra etkili soruşturma yükümlülüğünün varlığı için aranan şartlar, cinsel dokunulmazlığa karşı suçlar bağlamında etkili soruşturma yükümlülüğünün ihlal edildiği davalar ışığında incelenecektir.

Anahtar Kelimeler

• Pozitif Yükümlülük • Etkili Soruşturma Yükümlülüğü • Cinsel Dokunulmazlığa Karşı Suçlar • Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi • Anayasa Mahkemesi Bireysel Başvuru

* Yüksek Lisans Öğrencisi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Anabilim Dalı, Türkiye | Cand. LL.M., Ankara University Institute of Social Sciences, Department of Public Law, Ankara, Turkey.

✉ denizduran939@gmail.com • ORCID 0009-0000-0223-8037

✎ **Atıf Şekli** | Cite As: KARADAŞ Deniz, "Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi ve Anayasa Mahkemesi Bireysel Başvuru Kararlarında Cinsel Dokunulmazlığa Karşı Suçlar Bakımından Etkili Soruşturma Yükümlülüğü", SÜAMYOD., C. 8, S. 1, 2025, s. 11-36.

✎ **İntihal** | **Plagiarism**: Bu makale intihal programında taranmış ve en az iki hakem incelemesinden geçmiştir. | This article has been scanned via a plagiarism software and reviewed by at least two referees.

THE OBLIGATION OF EFFECTIVE INVESTIGATION FOR CRIMES AGAINST SEXUAL INTEGRITY IN THE INDIVIDUAL APPLICATION DECISIONS OF THE EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS AND THE CONSTITUTIONAL COURT

Abstract

The obligation of effective investigation is of great importance in terms of clarifying the case subject to criminal proceedings. Therefore, violation of the obligation of effective investigation means violation of the rights of both the victim and the defendant or suspect. There is no doubt that if an effective investigation is not carried out on "Crimes against Sexual Integrity", which is included in the sixth chapter of the Penal Code of Türkiye (PCT), the victimization that occurs for both parties may lead to irreversible damages. In this context, our study will first examine the obligations of the state in terms of human rights and the scope of the obligation of effective investigation; then the conditions for the existence of the obligation of effective investigation will be examined in the light of the cases in which the obligation of effective investigation has been violated in the context of crimes against sexual integrity.

Key Words

• Positive Obligation • Obligation of Effective Investigation • Crimes against Sexual Integrity • European Court of Human Rights • Individual Complained Desicion of Constitutional Court of Türkiye

GİRİŞ

Etkili soruşturma yükümlülüğü, soruşturmanın ve/veya kovuşturmanın sıhhati bakımından oldukça önemlidir. Bu nedenle etkili soruşturma yükümlülüğünün yerine getirilip getirilmediği hususu birçok Anayasa Mahkemesi (AYM) ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM) kararına konu olmuştur.¹ İlgili kararlar incelendiğinde bir soruşturmanın etkili olduğunun kabulü için; soruşturmanın resen ve derhal başlamış olması, makul bir özen ve hızla yürütülmesi, bağımsız organlar tarafından yürütülmesi, kamunun ve mağdurun denetimine açık olması, cezaların etkili bir şekilde infaz edilmesi ve mağdurun

¹ Çalışma kapsamında incelenen Anayasa Mahkemesi kararlarına <<https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/>>, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi kararlarına <hudoc.echr.coe.int> adresinden erişilmiştir. İncelenen kararlara, aksi ilgili dipnotta belirtilmedikçe 27 Ocak 2025 tarihinde kontrol amacıyla erişilmiştir.

zararlarının karşılanması gerekmektedir.² Bu şartları taşımayan bir soruşturmanın etkili olduğu ve dolayısıyla devletin pozitif yükümlülüklerini yerine getirdiği söylenemez.

Türk Ceza Kanunu'nun (TCK) ikinci kitabının "Kişilere Karşı Suçlar" başlıklı ikinci kısmının altıncı bölümünde yer alan "Cinsel Dokunulmazlığa Karşı Suçlar" da bu kapsamda hem AİHM'in hem de AYM'nin kararlarına konu olmaktadır. Çalışmamız kapsamında öncelikle insan hakları bakımından devletin yükümlülükleri bağlamında etkili soruşturma kavramı incelenecek, daha sonra cinsel dokunulmazlığa karşı suçlar bağlamında etkili soruşturma yükümlülüğünün şartları değerlendirilecektir.

I. İnsan Hakları Bakımından Devletin Yükümlülükleri Bağlamında Etkili Soruşturma Kavramı

A. Genel Olarak

İnsan hakları, yapıları gereği içerisinde haklar ve bu haklara dair yükümlülükler barındıran ikili bir yapıya sahiptir.³ Örneğin Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (AİHS) madde (m.) 10'da yer alan ifade özgürlüğü kapsamında devletin yalnızca ifadelere "karışmaması" yeterli değildir, aynı zamanda ifade özgürlüğünün serbestçe kullanılabilmesi bir alan yaratması ve bu hakkın kullanımını garanti altına alması da gereklidir.⁴

Bu ikili yapının ilk ayağı, devletin müdahaleden kaçınma ve insan haklarına saygılı olma yükümlülüğü olarak tanımlanabilen negatif yükümlülüklerdir.⁵ Örneğin, kanunlarda yazılı nedenlerden biri ortaya çıkmadıkça bir kimsenin evi aranarak özel hayatına müdahale

² Bu kararlara örnek kabilinden, diğerleri arasında bkz. AYM, *E.K. Başvurusu*, No. 2017/21844, 26 Temmuz 2022 § 31; AİHM, Büyük Daire, *S.M. v. Hırvatistan*, No. 60561/14, 25 Haziran 2020, § 313-320; AİHM, Birinci Bölüm, *Sabalić v. Hırvatistan*, No. 50231/13, 14 Ocak 2021, § 97.

³ SHELTON Dinah – GOULD Ariel, "Positive and Negative Obligations" (The Oxford Handbook Of International Human Rights Law içinde) United Kingdom 2013, s. 480.

⁴ Bu konuda, diğerleri arasında bkz. AİHM, Büyük Daire, *Palomo Sanchez ve Diğerleri v. İspanya*, No. 28955/06; 28957/06; 28959/06; 28964/06, 12 Eylül 2011, § 59.

⁵ O'BOYLE Michael– HARRİS David- BATES EP – BUCKLEY Carla, *Law Of The European Convention Of Human Rights*, B.2, Oxford 2009, s. 18.

edilmemesi veya yine hukuka uygun hale getirilmedikçe sansür uygulanmaması gerekmektedir.⁶

Öte yandan, insan hakları bağlamında devlete yüklenen yükümlülükler bunlarla sınırlı değildir. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM), temel hak ve özgürlükler bağlamında, devletlere pozitif yükümlülükler atfetmekte ve “etkililik (*effectiveness*)” ilkesini AİHS’in yorumlanmasında standart haline getirerek bu ilkeyi devamlı surette geliştirmektedir.⁷

B. Devletin İnsan Haklarının Korunması Bağlamında Pozitif Yükümlülükleri

Sözleşmenin Başlangıç kısmında, maddelerinde veya ek protokollerinde pozitif yükümlülüklerle ilişkin herhangi bir tanım bulunmamaktadır. AİHM de kararlarında pozitif yükümlülük kavramına ilişkin kesin bir tanımlama yapmaktan kaçınmakla birlikte,⁸ *Gül v. İsviçre* kararında karşı oy yazan Yargıçlar Martens ve Russo, pozitif yükümlülükleri “devletin eylemde bulunması”⁹ şeklinde basit bir tanımlama getirmiştir. Bu tanım, pozitif yükümlülüklerin doğasına ilişkin özü içinde barındırır; zira devletler, eylemlilik arz eden birtakım yükümlülükler altında bulunmaktadır. Örneğin; işlenmiş bir cinayetin faillerini araştırma, bireyleri işkence ve kötü muamelesinden koruma, yakalanan kişiye haklarını bildirme, sanığın hukuki yardımdan faydalanmasını sağlama, basın faaliyetini yerine getirenlere karşı şiddeti engelleyerek ifade özgürlüğünün kullanılmasını sağlama devletin pozitif yükümlülükleri arasında sayılabilir.¹⁰

⁶ GERARDS Janneke, General Principles of the European Convention on Human Rights, B. 1, United Kingdom 2019, s. 108.

⁷ SHELTON-GOULD, s.484.

⁸ AKANDJİ-KOMBE Jean-François, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Kapsamında Pozitif Yükümlülükler- Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin Uygulanmasına İlişkin Kılavuz Kitap, İnsan Hakları El Kitapları, No. 7, B. 1, Belçika 2008, s. 7.

⁹ AİHM, *Gül v. İsviçre* No. 23218/94, 19 Şubat 1996, Yargıçlar Martens ve Russo’nun karşı oyu § 7.

¹⁰ MOWBRAY Alastair, The Development of Positive Obligations Under the European Convention on Human Rights by the European Court of Human Rights (Human Rights Law in Perspective), Oxford, 2004, s. 2.

Her ne kadar öğretilerde farklı sınıflandırmalar mevcut olsa¹¹ da AİHM ve AYM kararlarına yansıyan sınıflandırmaya göre pozitif yükümlülüklerin iki boyutu bulunmaktadır: maddi ve usuli boyutlar.¹²

Pozitif yükümlülüklerin maddi boyutu ve usuli boyutu arasındaki ayrım, devletten beklenen eylemin esasına göre yapılmaktadır.¹³ AİHS’de yer alan hakların tam olarak kullanılabilmesi için yapılması gerekenler, yani devletin gerekli düzenlemeleri yapması ve gerekli tedbirleri alması pozitif yükümlülüklerin maddi boyutunu oluşturmaktadır.¹⁴ Örneğin, polis müdahalesine ilişkin kuralların düzenlenmesi veya cezaevlerinin koşullarının düzenlenmesi pozitif yükümlülüklerin maddi boyutuna ilişkindir.¹⁵

Pozitif yükümlülüklerin usuli boyutunun kapsamı ise; hakların korunmasına yönelik olarak yasal ve idari çerçevenin uygulamada doğru bir şekilde uygulanmasını ve korunan hakkın ihlalinin durdurulup, ihlal edenlerin doğru şekilde cezalandırılması da dahil olmak üzere, ihlalden doğan zararların ortadan kaldırılmasını sağlayacak önlemler alınmasıdır.¹⁶ Pozitif yükümlülüklerin usuli boyutu, sonuca ilişkin değil sürece ilişkindir.¹⁷ Pozitif yükümlülüklerin usuli boyutu, ilgili hakkın ihlaline neden olan iddialara ilişkin etkili soruşturma yürütülmesidir.¹⁸

¹¹ Farklı sınıflandırmalar konusunda bkz. Metin YÜKSEL, “Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin Yaşamın ve Sağlığın Korunması ile İlgili Olarak Taraf Devletlere Yüklediği Pozitif Yükümlülükler”, *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, C. 7, S. 27, Güz 2010, s. 114-115.

¹² Bkz. AİHM, Birinci Bölüm, *Arzu Akhmadova ve Diğerleri v. Rusya*, No.13670/03, 8 Ocak 2009, § 160, 185; AİHM, Büyük Daire, *Giuliani ve Gaggio v. İtalya*, No.23458/02, 24 Mart 2011, § 299.

¹³ AKANDJİ-KOMBE, s. 16; SALİHPAŞAOĞLU Yaşar, *Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi ve Yargılamada Kullandığı Yöntem, İlke ve Usuller*, B.2, Ankara 2021, s. 69-70.

¹⁴ AKANDJİ-KOMBE, s. 16; SALİHPAŞAOĞLU, s. 70.

¹⁵ SALİHPAŞAOĞLU, s. 70.

¹⁶ YÜZER ELTİMUR Dilara, *AİHS Kapsamında Özel Hayatın ve Aile Hayatının Korunmasında Devletin Pozitif Yükümlülükleri*, İstanbul 2019, s. 175; SALİHPAŞAOĞLU, s. 70; AİHM, Üçüncü Bölüm, *Krachunova v. Bulgaristan*, No. 18269/18, 28 Kasım 2023, § 196.

¹⁷ SALİHPAŞAOĞLU, s. 70.

¹⁸ AKANDJİ-KOMBE, s. 16; ELTİMUR, s. 175; SALİHPAŞAOĞLU, s. 70.

C. Bir Pozitif Yükümlülük Olarak Etkili Soruşturma Yükümlülüğü

Etkili soruşturma yükümlülüğü, özellikle AİHS kapsamında korunan haklardan olan yaşam hakkı (m. 2) ile işkence ve kötü muamele yasağı (m. 3) bakımından önem arz etmektedir.¹⁹ Zira bu hakların ihlali devlet tarafından engellenemediği hallerde, devletin bu ihlale neden olan olayları etkili bir şekilde soruşturması gerekmektedir.²⁰ Bu çerçevede AİHM, etkili olarak kabul edilebilmesi için, soruşturmanın davaya ilişkin gerçeklerin ortaya çıkarılmasına ve sorumluların tespiti ve cezalandırılmasına imkan tanır nitelikte olması gerektiğine hükmetmektedir.²¹ AYM de etkili soruşturma yükümlülüğünün yerine getirilip getirilmediğini pozitif yükümlülükler kapsamında ele almaktadır.²²

Etkili soruşturma yükümlülüğünün yerine getirilmediği hallerde, teoride korunan hakların bir önemi kalmaz.²³ Zira hakkın ihlali halinde devlet tarafından yürütülen soruşturma neticesinde ihlalden sorumlu kişi veya kişiler bulunup cezalandırılmadığı sürece ilgili maddenin koruyuculuğundan söz edilemez. Kaldı ki aksi yöndeki bir kabul, hukuk dışılığı anlayış gösterildiği anlamına gelecektir.²⁴

¹⁹ Bu maddelerden doğan etkili soruşturma yükümlülüğü için AİHM tarafından geliştirilen ölçütlerin kölelik ve zorla çalıştırma yasağına (m. 4) tatbik edildiği bir karar için bkz. AİHM, Büyük Daire, *S. M. v. Hırvatistan*, § 309. Cinsel suçlarda aynı zamanda kişinin özel hayatından doğan değerleri de etkilendiği için, işkence ve kötü muamele yasağının yanı sıra özel ve aile hayatına saygı hakkı (m. 8) çerçevesinde de başvurular incelenebilmektedir. Bunlara örnek mahiyetinde bkz. AİHM, İkinci Bölüm, *E.G. v. Moldova Cumhuriyeti*, No. 37882/13, 13 Nisan 2021, § 39.

²⁰ AİHM, Büyük Daire, *Mustafa Tunç ve Fecire Tunç v. Türkiye*, No. 24014/05, 14 Nisan 2015, § 171; AİHM, Dördüncü Bölüm, *M.G.C. v. Romanya*, No. 61495/11, 15 Mart 2016, § 54.

²¹ AİHM, Birinci Bölüm, *Denis Vasilyev v. Rusya*, No. 32704/04, 17 Aralık 2009, §100; AİHM, Beşinci Bölüm, *Y. v. Slovenya*, No. 41107/10, 28 Mayıs 2015, § 96.

²² AYM, *Salih Akkuş Başvurusu*, No. 2012/1017, 18 Eylül 2013, § 30.

²³ DOĞRU Osman, Yaşama Hakkı- Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru El Kitapları Serisi-5, Ankara 2018, s. 296.

²⁴ ERYILDIZ H. Sefa, İnfaz Hukukunda Detaylı (Çıplak) ve Beden Çukurlarında Arama, B. 1, Ankara 2024, s. 330.

Etkili soruşturma yükümlülüğü, AİHS'in hak ve özgürlük öngören ilgili maddelerinin m. 1 ve m. 13 hükümleriyle bağlantılı şekilde yorumlanması yoluyla getirilmektedir. Zira m. 1 hükmü uyarınca, devletlerin insan haklarını koruma yükümlülükleri çerçevesinde etkili soruşturma yürütme yükümlülükleri gündeme gelmektedir.²⁵ Buna mukabil m. 13 hükmünde vücut bulan etkili başvuru hakkıyla da ulusal makamlar önünde hak arama özgürlüğü güvence altına alınmaktadır.²⁶

AYM kararlarında, devletin pozitif yükümlülüklerinin kaynağı olarak 1982 Anayasası'nın m. 5 hükmü gösterilmektedir.²⁷ İlgili maddenin lafzında, AİHS m. 1 hükmüyle paralellikler bulmak mümkündür. Zira her iki madde de devletleri temel hak ve özgürlükleri *koruma* edimiyle ödevli kılmaktadır.

Etkili soruşturma yükümlülüğünün, bir amaç değil araç olduğu hususunun da altını çizmek gerekmektedir.²⁸ Öyle ki, somut olayın şartları çerçevesinde failin bulunamaması dahi, etkili soruşturma yükümlülüğünün ihlali anlamına gelmeyebilir.²⁹ Başka bir deyişle, soruşturmanın sonuca ulaşmış olması değil, sonuca ulaşmaya elverişli olması gerekmektedir.³⁰ Çeşitli mahkeme kararlarında da bu hususa vurgu yapılmaktadır.³¹

Etkili soruşturma yükümlülüğü, yalnızca soruşturmayı yürüten makamlar tarafından değil aynı zamanda soruşturmaya etkisi olan

²⁵ KAPLAN ARIK Ashıhan, Türk Hukukunda Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru Hakkı ve Etkin Soruşturma İlkesi, B.1 Ankara 2023 s. 110; AİHM, *Sevtap Veznedaroğlu v. Türkiye*, No.32357/96 11 Nisan 2000, § 32.

²⁶ ERYILDIZ, s. 327. AİHS m. 13 hükmünün etkili soruşturma yükümlülüğüyle olan bağlantısına dair ayrıntılı açıklamalar için bkz. ERYILDIZ, s. 327-330.

²⁷ AYM, *Salih Akkuş Başvurusu*, §30; AYM, *Hadra Akgül ve Diğerleri Başvurusu*, No. 2014/867, 24 Mart 2016, §50; EGELİÇİ Ömer Emrullah, İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi ve Anayasa Çerçevesinde Etkili Başvuru Hakkı, B.1, İstanbul 2021, s. 238.

²⁸ AİHM, Büyük Daire, *Bouyid v. Belgium*, No. 23380/09, 28 Eylül 2015, § 120.

²⁹ TEZCAN Durmuş- ERDEM Mustafa Ruhan- SANCAKTAR Oğuz- ÖNOK Rifat Murat, İnsan Hakları El Kitabı, B.9, Ankara 2021, s. 136.

³⁰ ŞENOL Cem, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararlarında Etkin Soruşturma Yükümlülüğü, İstanbul 2013, s. 139.

³¹ Bu konuda örnek olarak bkz. AİHM, Üçüncü Bölüm, *Nesibe Harran v. Türkiye*, No.28299/95, 6 Ekim 2005, § 71; AİHM, İkinci Bölüm, *Kişmir v. Türkiye*, No. 27306/95, 31 Mayıs 2005, § 112.

başkaca makamlar tarafından da ihlal edilebilir. Örneğin AYM kararına konu olan *T.A. Başvurusunda* kamu görevlileri hakkında soruşturma yapılmasına mâni olan idari makamlar dolayısıyla etkili soruşturma yükümlülüğü ihlal edilmiştir.³²

Bir soruşturmada devletin etkili soruşturma yükümlülüğünü yerine getirdiğinin söylenebilmesi için ilgili soruşturmada varlığı aranan birtakım şartlar bulunmaktadır. Bu şartlar takip eden bölümde, cinsel dokunulmazlığa karşı suçlar bağlamında ele alınmaktadır.

II. Cinsel Dokunulmazlığa Karşı Suçlar Bağlamında Etkili Soruşturma Yükümlülüğünün Şartları

Cinsel dokunulmazlığa karşı suçlar bağlamında bir soruşturmanın etkili olup olmadığı hususunda, değerlendirilmesi gereken birtakım şartlar bulunmaktadır. İlgili şartlara uyulmadığı takdirde söz konusu soruşturmanın etkililiğinden bahsedilemez. Bu şartlar: Soruşturmanın resen ve derhal başlatılması, makul bir sürat ve özenle yürütülmesi, bağımsız organlar tarafından yürütülmesi ve kamu ile mağdurun denetimine açık olmasıdır.³³ Soruşturma, bu şartları taşııyorsa ihlal meydana gelecektir.³⁴ Ayrıca, aşağıda ele alındığı gibi, temel hak ve özgürlüklerin etkililiği ile ceza sisteminin etkili ve caydırıcı niteliğinin korunması amacıyla cezaların etkili bir şekilde infaz edilmesi ve mağdurun zararlarının karşılanması gerekir.

1. Soruşturmanın Resen ve Derhal Başlatılması

Olaydan haberdar olunduğu andan itibaren soruşturmanın resen ve derhal başlamasından kasıt, mağdurun ya da yakınlarının şikayeti beklenmeksizin soruşturmaya başlanmasıdır.³⁵ Etkili soruşturma yükümlülüğü kapsamında ilgili suçlarda yeterli delillerin bulunması

³² AYM, *T.A. Başvurusu*, No. 2017/32972, 29 Eylül 2021, § 170.

³³ AİHM, Üçüncü Bölüm, *R.R. ve R.D. v. Slovakya*, No. 20649/18, 1 Eylül 2020, § 178; AİHM, Büyük Daire, *Bouyid v. Belçika*, § 116-123; AİHM, Birinci Bölüm, *Al Nashiri v. Romanya*, No. 33234/12, 31 Mayıs 2018, § 638-641; AYM, *E.K. Başvurusu*, No. 2017/21844, 26 Temmuz 2022, § 31; AYM, *S.Ç. Başvurusu*, No. 2016/3594, 26 Şubat 2020, § 42.

³⁴ AYM, *Tahir Canan Başvurusu*, No. 2012/969, 18 Eylül 2013, § 25; AİHM, Birinci Bölüm, *Batı ve Diğerleri v. Türkiye*, No. 33097/96 - 57834/00, 3 Haziran 2016, § 133-134.

³⁵ HOŞGÜL Batuhan, *Etkili Soruşturma Yükümlülüğü*, B.1, Ankara 2019, s. 49.

halinde şikayet ya da ihbar olmasa bile soruşturmanın resen başlatılması gerekmektedir.³⁶ Zira etkili bir soruşturmanın yürütülebilmesi ve kovuşturma neticesinde doğru bir sonuca ulaşılabilmesi ancak ve ancak kanıtların kaybolmadan elde edilmesiyle mümkündür.³⁷ AİHM; soruşturmanın resen başlatılmadığı veya meşru bir gerekçe olmaksızın ağır yürütüldüğü durumlarda etkili bir soruşturma yürütülmediğine ve dolayısıyla ilgili hakkın ihlal edildiğine karar vermektedir.³⁸ Kuşkusuz, soruşturmanın yürütülme hızının tespitinde, somut olayın şartları dikkate alınmaktadır.³⁹

AYM'nin bireysel başvuru kararına konu olan *S.Ç. Başvurusunda* başvuru gözetimindeyken polis tarafından darp edildiği ve göğüsleri sıkılarak, sıkıştırılarak ve ağzı açıp kapanan bir cisimle vajinası zorlanarak cinsel işkenceye maruz kaldığı iddiasında bulunmuştur.⁴⁰ Fakat ilgili savcılık tarafından kovuşturmaya yer olmadığı kararı vermiş ve bu karar kesinleşmiştir. ⁴¹ AYM, soruşturmanın resen ve ivedilikle başlatılma ilkesine aykırılık olduğunu tespit etmiştir. AYM'ye göre, savcılığın kötü muamelenin varlığına dair iddiayı, başvurucağın ifadesinin alınmasının hemen ardından öğrenmesine rağmen soruşturmanın ancak suç duyurusu tarihinde başlaması bu ilkeye aykırıdır.⁴²

AYM'nin bireysel başvuru kararına konu olan *Gözde Başar Başvurusunda* başvurucağ Radyo ve Televizyon Programcılığı bölümünde öğrenci olup gönüllü staj yapmak adına Türkiye Radyo ve Televizyon Kurumu İstanbul Radyosu kurumuna başvurmuş, burada staj

³⁶ AYM, *Zeki Güngör Başvurusu*, No. 2013/8491, 31 Mart 2016, § 41; Burada, hiç değilse başvurucağın "savunulabilir" bir iddiasının bulunması gerekir. Bu konuda bkz. ERYILDIZ, s. 333.

³⁷ HOŞGÜL, s. 49; ERYILDIZ, s. 337-338.

³⁸ AİHM, İkinci Bölüm, *Members of The Gldani Congregation of Jehovah's Witnesses ve Diğerleri v. Gürcistan*, No. 71156/01, § 97, 3 Mayıs 2007; AİHM, Üçüncü Bölüm, *Hugh Jordan v. Birleşik Krallık*, No. 24746/94, 4 Mayıs 2001, § 107; AİHM, Büyük Daire, *Bouyid v. Belgium*, § 132-134.

³⁹ ERYILDIZ, s. 343.

⁴⁰ AYM, *S.Ç. Başvurusu*, No. 2016/3594, 26 Şubat 2020, § 32.

⁴¹ AYM, *S.Ç. Başvurusu* § 23-24.

⁴² AYM, *S.Ç. Başvurusu*, § 45.

yapmaktayken yine aynı kurumda radyo programı yapan H.K. isimli kişinin “Çok güzelsin, çok tatlısın”, “Seni yemeğe götüreyim”, “Şimdi şeytan öp diyor” gibi ifadelerle kendisini taciz ettiği, cinsel deneyimi olup olmadığı gibi konularda sohbet etmeye çalıştığı ve uzaklaşmaya çalışırken H.K.’nın belinden kavrayıp saçlarını öptüğü iddiasıyla şikayette bulunmuş, yaptığı şikayetin ardından kovuşturmaya yer olmadığı kararı verilmiş ve bu karar kesinleşmiştir.⁴³ AYM, bu davada başvuruçunun 23 Temmuz 2015 tarihinde şikayetçi olmasının ardından şüphelinin ifadesinin 9 Eylül 2015 tarihinde alınması, başvuruçunun ifadesine yine 9 Eylül 2015 tarihinde başvurulması ve ancak 26 Ekim 2015 tarihli talimat ile delillerin toplanmasının talep edilmesi sebebiyle soruşturmanın ivedilikle başlamaması hususunu vurgulayarak ihlal kararı vermiştir.⁴⁴

AYM’nin bireysel başvuru kararına konu olan *Meral Talay Başvurusunda* başvuruçusu; İ.B., M.A. ve F.H. tarafından cinsel içerikli sözler ve el kol hareketleriyle taciz edildiği iddiasıyla şikayetçi olmuş fakat ilgili savcılık tarafından kovuşturmaya yer olmadığı kararı verilmiş ve bu karar kesinleşmiştir.⁴⁵ AYM, bu davada 7 Eylül 2016 tarihinde yapılan şikâyet üzerine 19 Kasım 2016 tarihinde şüphelilerin ifadesinin alındığını vurgulayarak soruşturmanın resen başlamadığı gerekçesiyle ihlal kararı vermiştir.⁴⁶

Bu hususta son olarak vurgulamak gerekir ki soruşturmanın resen ve derhal başlamaması, AİHM’e başvuru için iç hukuk yollarının tüketilmesi şartını tek başına ortadan kaldırmaz.⁴⁷ AİHM bu yöndeki bir kararında, tüketilmesi gereken bir iç hukuk yolu olduğu halde bu yollara başvurulmadan önüne getirilen davayı incelenemez bulmuştur.⁴⁸ Benzer şekilde AYM de etkili soruşturma yükümlülüğüne karşı ihlal olup olmadığını incelenmesi için yargılamanın tamamlanmasının beklenmesi

⁴³ AYM, *Gözde Başar Başvurusu*, No. 2016/3122, 28 Mayıs 2019 § 7-12, 19.

⁴⁴ AYM, *Gözde Başar Başvurusu*, § 32-36.

⁴⁵ AYM, *Meral Talay Başvurusu*, § 8-13, 23.

⁴⁶ AYM, *Meral Talay Başvurusu*, § 37-39.

⁴⁷ DOĞRU, s. 305.

⁴⁸ AİHM, İkinci Bölüm, *Slimani v. Fransa*, No. 57671/00, 27 Temmuz 2004, § 41.

gerektiğini fakat etkili iç hukuk yollarının tüketilmesi gerektiğini belirtmektedir.⁴⁹

2. Soruşturmanın Makul Bir Sürat ve Özenle Yürütülmesi

Etkili soruşturma yükümlülüğünün yerine getirilebilmesi için soruşturmayı yürütmeye yetkili makamların soruşturmayı makul bir özenle ve hızla yürütmesi gerekmektedir.⁵⁰

Etkili yürütülen bir soruşturmada, makul özenin ne olacağı hususu somut olayın şartlarına göre değişir, bu nedenle her soruşturmada makul özenin gösterilip gösterilmediğine dair olayın gerçekleştiği şartlar da göz önüne alınarak bir değerlendirme yapılması gerekmektedir.⁵¹ Makul özenden anlaşılması gereken, soruşturma sırasında yapılan işlemlerin soruşturmanın sonunda bir sonuca ulaşmasına izin verecek şekilde özen ve titizlikle yürütülmesidir.⁵² Soruşturmanın makul bir özenle yürütülmemesi etkili soruşturma yükümlülüğüne aykırılık teşkil edecektir. Bu çerçevede delillerin değerlendirilmesi de büyük önem taşımaktadır. Zira deliller, somut olayın belirlenmesine dair kullanılan araçlardır.⁵³ Ceza muhakemesinde geçmişte yaşanan bir olay hakkında bilgi edinilmesi neticesinde hâkim tarafından bir hükme varılması amacı güdüldüğünün altını çizmek gerekir.⁵⁴ Bu nedenle delillerin sıhhatli bir şekilde toplanması ve belli birtakım nitelikleri haiz olması gerekmektedir.

Hâkim tarafından geçmişte yaşanan olayın doğru bir şekilde öğrenilebilmesi için delillerin; gerçekçi, akılcı, olayı temsil edici, elde edilebilir, ispat bakımından önem arz eden ve kanuna uygun bir biçimde elde edilmiş olması gerekmektedir.⁵⁵ Ayrıca günümüzde delil serbestisini

⁴⁹ AYM, *C.D. ve Diğerleri Başvurusu*, No.2018/989, 11 Mart 2021, § 35.

⁵⁰ AİHM, *Büyük Daire, Bouyid v. Belçika*, § 121.

⁵¹ AİHM, *Sultan Karabulut v. Türkiye Davası (Kararın Özet Çevirisi)*, No.45784/99, 19 Eylül 2006, s. 9.

⁵² ŞENOL, s.135.

⁵³ YENİSEY Feridun- NUHOĞLU Ayşe, *Ceza Muhakemesi Hukuku*, B.11, Ankara 2023, s. 540.

⁵⁴ TOROSLU Nevzat- FEYZİOĞLU Metin, *Ceza Muhakemesi Hukuku*, B.22, Ankara 2023, s. 199.

⁵⁵ TOROSLU-FEYZİOĞLU, s. 202.

ve delillerin değerlendirmesine ilişkin hâkimin sahip olduğu özgürlüğü ifade eden vicdani delil sistemi geçerlidir.⁵⁶

Etkili soruşturma yükümlülüğü çerçevesinde resen ve derhal harekete geçen makamların ilgili olayı aydınlatması ve olaydan sorumlu olan kişilerin belirlenmesini sağlayacak ve yukarıdaki nitelikleri haiz delillerin gereği gibi toplaması gerekmektedir.⁵⁷ Her ne kadar buradaki pozitif yükümlülük, bir sonuç yükümlülüğü olmasa da insan onurunu koruma noktasında etkili ve sorumluların hesap vermesini sağlayacak şekilde hareket etmek görevini içermektedir.⁵⁸

Soruşturmanın makul bir hızla yürütülmesi ise, etkili soruşturma yükümlülüğünün bir diğer boyutudur. Soruşturmanın makul bir hızla yürütülmesi yükümlülüğü, soruşturmanın derhal sonuçlandırılması olarak anlaşılmamaktadır. Zira burada kastedilen, soruşturmanın amacına ulaşması için gerekli ve yeterli bir sürede yürütülmesidir. Bu konuda spesifik bir süreden bahsetmek mümkün değildir, her davanın somut özelliklerine göre bir değerlendirmenin yapılması gerekmektedir.⁵⁹

AYM'nin kararına konu olan *B. A. Başvurusunda* başvuru, erkek arkadaşı M.K. ile gittiği Fethiye'deki kaplıca tesisinde ikisi çocuk olan on kişinin cinsel saldırısına uğradığını iddia etmiştir.⁶⁰ Somut olayda başvuru, şikâyeti üzerine yapılan soruşturmada olayın faileri hakkında yakalama kararı çıkartılmadığı; bunun yerine ifadeye davet edildikleri, telefon iletişim kayıtlarının ve internet kayıtlarının zamanında toplanmadığı, kendisine karşı önyargılı davranıldığı ve ATK raporunun içeriğinin hatalı değerlendirildiği gerekçeleriyle etkili soruşturma yükümlülüğünün yerine getirilmediğini ileri sürmüştür.⁶¹

⁵⁶ TOROSLU-FEYZİOĞLU, s. 201; Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz: FEYZİOĞLU Metin, Vicdani Kanaat, B. 2, İstanbul 2015.

⁵⁷ AİHM, Beşinci Bölüm, Y. v. Slovenya, § 96; AİHM, Birinci Bölüm, *Denis Vasilyev v. Rusya*, § 100; AYM, *Cemil Danışman Başvurusu*, No.2013/6319, 16 Temmuz 2014, § 98.

⁵⁸ AYM, *Cezmi Demir ve Diğerleri Başvurusu*, No. 2013/293, 17 Temmuz 2014, § 113; AYM, *F.S. ve Diğerleri*, No. 2016/11174, 23 Haziran 2020, § 51.

⁵⁹ ŞENOL, s. 138.

⁶⁰ AYM, *B.A. Başvurusu*, No. 2016/9123, 18 Mayıs 2021, § 9.

⁶¹ AYM, *B.A. Başvurusu*, § 46-47.

Başvuruda AYM, hızlı ve eksiksiz bir şekilde delil toplanmamasından ötürü ihlal kararı vermiştir. Burada AYM; kişilerin ifadelerinin alınma zamanı, evlerinde yapılan arama ve el koyma işleminin çok geç yapılması, olay hakkındaki kamera kaydının elde edilmesi konusunda yeterli özenin gösterilmemesi gibi sebeplere dayanmıştır.⁶² AYM bilhassa, cinsel saldırı gibi suçlarda delillerin geçen zamanla kaybolabileceğine ve delillerin hızlı ve eksiksiz bir biçimde elde edilmesinin cinsel suçlardaki önemine dikkat çekmiştir.⁶³

AYM'nin bireysel başvuru kararına konu olan Ö.Ö. *Başvurusunda* ise başvuru, bir arkadaşının evindeyken içtiği kahveye madde eklenmesi sebebiyle hareket kabiliyetinin kısıtlandığını ve bu sırada F.S.A tarafından cinsel saldırıya maruz kaldığını iddia etmiş fakat F.S.A. rızaya dayalı cinsel ilişki yaşandığını öne sürmüştür.⁶⁴ Bu çerçevede, Başsavcılıkça rıza dışı bir eylemin varlığını kanıtlayan bir delilin bulunmadığı gerekçesiyle kovuşturma yapılmasına yer olmadığına karar verilmiştir.⁶⁵ Bunun üzerine sulh ceza hakimliğince soruşturma genişletilmiş olsa da başvurucudan alınan kan örneklerinin kaybolmasına ve tanık beyanlarına dayanarak, bir kez daha kovuşturmayla yer olmadığı kararı verilmiş ve bu karar kesinleşmiştir.⁶⁶ AYM kararında, ilk verilen takipsizlik kararında başvurucunun iddiasının temelini oluşturan kan örneklerinin incelenmemesine ve daha sonraki aşamada bu örneklerin kaybolmasına özel önem atfetmiştir.⁶⁷ Bu çerçevede AYM, davada çok büyük önemi haiz olan delillerin süratle incelenmesi ve muhafaza edilmesindeki özensizlik nedeniyle ihlal kararı vermiştir.⁶⁸

AIHM'in önüne gelen *S.M v. Rusya* davasında, olay sırasında 17 yaşında olan başvuru, temizlik ve çay servisi için işe alınacağı düşüncesiyle gittiği Bay R.'nin ofisinde adı geçen kişiyle cinsel ilişkiye

⁶² AYM, B.A. *Başvurusu*, § 59-71.

⁶³ AYM, B.A. *Başvurusu*, § 63.

⁶⁴ AYM, Ö.Ö. *Başvurusu*, No. 2017/39160, 3 Mart 2022, § 9-12.

⁶⁵ AYM, Ö.Ö. *Başvurusu*, § 17.

⁶⁶ AYM, Ö.Ö. *Başvurusu*, § 18-24.

⁶⁷ AYM, Ö.Ö. *Başvurusu*, § 40-42.

⁶⁸ AYM, Ö.Ö. *Başvurusu*, § 43.

zorlandığını; Bay R.'nin kendisini, çevresinin ve bağlantılarının yardımıyla ailesine zarar vermekle tehdit ettiğini ve daha sonra 17 Temmuz 2009'da Bay R. ve Bay A. tarafından ilgili ofiste yeniden cinsel ilişkiye zorlandığını iddia etmiş ve savcılığa şikâyetle bulunmuştur.⁶⁹ AİHM, başvurunun iddialarına ilişkin soruşturmanın açılmasının ve yapılmasının uzun sürmesi, davayı soruşturan görevlilerin en iyi ihtimalle üstünkörü olarak nitelendirilebilecek bir ön soruşturma yürütmeleri ve soruşturmanın sonucunda anlamlı bir sonuç ortaya çıkmamasından bahisle ihlal kararı vermiştir.⁷⁰

AİHM önüne gelen *K.Ö. v. Türkiye* davasında ise başvuru; üç polisin evine gece yarısı girdiğini, bu kişilerin kendisini dövüp tehdit ettiklerini ve vajinasına cop sokmak suretiyle cinsel saldırıda bulunduklarını ve daha sonra da bu hususta şikâyetle bulunmaması için tehdit edildiğini iddia etmişse de savcılık, kovuşturmaya yer olmadığına karar vermiştir.⁷¹ İlgili davada AİHM; savcının başvurunun olaylarla ilgili iddialarının doğruluğunu tespit etmek için komşular veya akrabalar gibi potansiyel tanıkların ifadelerini almaya çalışmaması, başvurunun resmî tercüman olarak hareket edebilecek üçüncü bir kişinin yardımı olmaksızın - avukatı ve oğlu bu rolü üstlenmek zorunda kalmıştır- iki kez sorgulanması ve savcının başvurunun ruh sağlığının kötü olmasının yanı sıra anlattıklarındaki bazı tutarsızlıkların yetersiz çeviriden kaynaklanmış olabileceği ihtimalini hiçbir zaman dikkate almamış olması hususlarından yola çıkarak soruşturmanın makul bir özenle yürütülmediğine hükmetmiş ve ihlal kararı vermiştir.⁷²

AİHM'in önüne gelen *Z. v. Bulgaristan* davasında ise, olay sırasında 13 yaşında olan başvuru, arkadaşının evine yatılı olarak kalmaya gittiğinde yine aynı şekilde yatılı olarak davet edilen arkadaşının 23 yaşındaki erkek arkadaşı G.S. tarafından cinsel saldırıya uğradığı iddiasıyla ulusal makamlara başvurmuştur.⁷³ AİHM, söz konusu suçla

⁶⁹ AİHM, Birinci Bölüm, *S.M. v. Rusya*, No.75863/11, 22 Ekim 2015, § 6-8.

⁷⁰ AİHM, Birinci Bölüm, *S.M. v. Rusya*, § 69-73.

⁷¹ AİHM, İkinci Bölüm, *K.Ö. v. Türkiye*, No. 71795/01, 11 Aralık 2007, § 5-9, 24.

⁷² AİHM, İkinci Bölüm, *K.Ö. v. Türkiye*, No. § 43-48.

⁷³ AİHM, Beşinci Bölüm, *Z. v. Bulgaristan*, No.39257/17, 28 Mayıs 2020, § 4-9.

ilgili yürütülen soruşturmada savcının somut olayın şartlarını özenli bir biçimde değerlendirmedini muhtelif açılardan tespit etmiştir. Bu kapsamda AİHM, ulusal makamların somut olayda başvurusunun kendini geri çekmesini, uyuyormuş gibi yapmasını, faili itmesini ve bacaklarını birbirine kenetlemesini dikkate almamasını usuli bir eksiklik olarak değerlendirmiştir.⁷⁴ Keza AİHM, ulusal makamların somut olayın genel bağlamını dikkate almadığını da mağdurun yaşı ve zayıf konumu, G.S. ile aralarında herhangi bir ilişkinin bulunmadığı gibi hususlar çerçevesinde tespit etmiştir.⁷⁵ Bunun neticesinde, hem başvurusunun *kırılğan* konumunun hem de somut olayın özel niteliklerinin dikkate alınmaması, ihlale sebebiyet vermiştir.⁷⁶

AYM'nin bireysel başvuru kararına konu olan *R.Ç. Başvurusunda* ise başvuru, olay tarihinde beş yaşında olan çocuğunun 15 yaşından küçük olan bir başka çocuk tarafından cinsel istismara maruz bırakıldığını iddia etmiştir.⁷⁷ AYM, özellikle de çocuğun istismarı gibi hassasiyetle ele alınması gereken bir konuda soruşturmada gerekli özenin gösterilmediğinden bahisle ihlal kararı vermiştir.⁷⁸ AYM bu çerçevede; çocuğun psikolojik muayene sonuçlarının yer aldığı ve dolayısıyla olay bakımından önem arz eden adli raporun temin edilmemiş olması, farklı doktorlarca düzenlenen sağlık raporlarının dosyaya yansımış olmasına rağmen söz konusu raporların savcılık kararında tartışılmaksızın soruşturmada delil olarak kabul edilmemesi, başvurusunun soruşturma dosyasına sunduğu fotoğraf ve görüntülerin bu konuda uzman kişilerin görüşü olmaksızın tahliliyle sağlık raporlarından farklı bir sonuca ulaşılması gibi hususlara dikkat çekmiştir.⁷⁹ AYM, bu somut dosyada çocuğun *kırılğan* konumu açısından bir belirleme yapmasa da çocuk istismarı iddialarının çocuğun üstün yararı gözetilerek hassasiyetle ele

⁷⁴ AİHM, Beşinci Bölüm, *Z. v. Bulgaristan*, § 76.

⁷⁵ AİHM, Beşinci Bölüm, *Z. v. Bulgaristan*, § 76.

⁷⁶ AİHM, Beşinci Bölüm, *Z. v. Bulgaristan*, § 82-83.

⁷⁷ AYM, *R.Ç. Başvurusu*, No. 2018/6688, 24 Şubat 2021, § 8-11.

⁷⁸ AYM, *R.Ç. Başvurusu*, § 57.

⁷⁹ AYM, *R.Ç. Başvurusu*, § 50.

alınması gerektiğinin altını çizmiştir.⁸⁰ Öyle ki çocuğun üstün yararı bu kapsamda daha ağır cezalar öngörülmesini dahi gerektirebilmektedir.⁸¹ Öte yandan bu durumlarda dahi, delillerin makul bir özenle değerlendirilmesi yükümlülüğü, *bir dava açma yükümlülüğüne dönüşmez*.⁸²

AYM'nin bireysel başvuru kararına konu olan *F.S. ve Diğerleri Başvurusunda* ise olay tarihinde çocuk olan başvuruçular, birden fazla kişi tarafından farklı zamanlarda cinsel istismara maruz kaldıklarını iddia etmiştir.⁸³ Fakat somut olayda savcılık tarafından kovuşturmaya yer olmadığı kararı verilmiş ve bu karar kesinleşmiştir.⁸⁴ AYM, hem delillerdeki eksikliklerin varlığı (soruşturma konusu olayın aydınlatılabilmesi adına önem taşıyan telefon görüşmeleri ve mesajlaşma kayıtlarının soruşturma dosyasına yansımaması, başvuruçuların ruhsal durumunu ortaya koyan uzman raporunun bulunmaması, ilgili olayda derinleşilebilmesi adına başkaca tanıkların varlığına dair araştırma yapılmaması) hem de başvuruçuların iddialarını destekleyici nitelikteki kimi delillerin değerlendirilmemesi dolayısıyla soruşturma sonucunun kapsamlı bir analize dayanmadığına hükmederek ihlal kararı vermiştir.⁸⁵ AYM'ye göre, ilgili makamların pozitif yükümlülükleri çerçevesinde delillerin nesnel, kapsamlı ve tarafsız bir analizinin yapılması gereklidir.⁸⁶ Aksi takdirde, yargısal makamların ceza kanunlarının etkililiğini sağlayacak caydırıcılığı gerçek anlamda koruması mümkün olmayacaktır.⁸⁷

AYM'nin bireysel başvuru kararına konu olan *S.K. Başvurusunda*, olay tarihinde çocuk olan başvuruçuyu, teyzesi ve eniştesi arasında devam eden boşanma davasında tanık olarak dinlenmiş, tanıklığı sırasında verdiği ifadelerden eniştesinin cinsel istismar suçuna vücut verebilecek

⁸⁰ AYM, R.Ç. Başvurusu, § 52.

⁸¹ AYM, R.Ç. Başvurusu, § 53.

⁸² AYM, R.Ç. Başvurusu, § 57.

⁸³ AYM, F.S. ve Diğerleri, § 39.

⁸⁴ AYM, F.S. ve Diğerleri, § 34-35.

⁸⁵ AYM, F.S. ve Diğerleri, § 59-72.

⁸⁶ AYM, F.S. ve Diğerleri, § 63.

⁸⁷ AYM, F.S. ve Diğerleri, § 65.

hareketlerinin varlığı şüphesiyle mahkeme tarafından şikâyetle bulunulmuştur.⁸⁸ Fakat ilgili savcılık tarafından kovuşturmaya yer olmadığı kararı verilmiş ve bu karar kesinleşmiştir.⁸⁹ AYM, delillerin toplanması için özenli ve yeterli bir soruşturma yapılmadığına çeşitli açılardan hükmetmiştir. Bu çerçevede; şüpheli hakkında zorla getirme kararı çıkarılsa dahi şüphelinin sözlü ifadesine başvurulmamış, somut olaya etki edebilecek niteliği haiz arama kayıtlarına ilişkin bir araştırma yapılmamış, çocuğun çeşitli hareketlere rıza göstermesi gibi hukuki değeri tartışmalı delillere dayanılmıştır.⁹⁰ Nihayetinde AYM, kötü muamele yasağının usul boyutu bakımından ihlal edildiğine karar vermiştir.⁹¹

3. Soruşturmanın Muhataplarından Bağımsız Makamlar Tarafından Yürütülmesi

Soruşturmayı yürüten makamlar, ilgili hakkın ihlaline sebep olmuş kişilerden bağımsız olarak soruşturmayı yürütmekle yükümlüdür.⁹² Soruşturmayı yürüten makamın bağımsız olabilmesi için hiyerarşik veya kurumsal bir bağımsızlığı haiz olmasının yanı sıra uygulamada da bağımsız olması gerekir.⁹³ Burada ayrıca belirtmek gerekir ki, yalnızca soruşturmayı yürüten (savcı, kolluk kuvveti) gibi kimseler değil bu kişilere ek olarak maddi gerçeğin ortaya çıkmasına hizmet eden kişiler (tıbbi bilirkişiler, vali tarafından görevlendirilen müfettişler⁹⁴) gibi kimselerin de bağımsız olması gerekir.⁹⁵

AİHM önüne gelen *Ataş ve Seven v. Türkiye* davasında, başvuruçular Çınar jandarma karakolunda tutukluyken gözlerinin bağlandığı, tamamen çıplak olacak şekilde soyuldukları, kendilerine elektrik şok verildiği, kollarından yukarı asıldıkları ve copun anüs ve vajinalarına

⁸⁸ AYM, S.K. *Başvurusu*, No. 2015/17914, 10 Ekim 2019, § 9.

⁸⁹ AYM, S.K. *Başvurusu*, § 10-16.

⁹⁰ AYM, S.K. *Başvurusu*, § 60-64.

⁹¹ AYM, S.K. *Başvurusu*, § 66.

⁹² DOĞRU, s. 23.

⁹³ AKANDJİ-KOMBE, s. 34-35; ERYILDIZ, s. 347.

⁹⁴ AİHM, *Güleç v. Türkiye*, No. 54/1997/838/1044, 27 Temmuz 1998, § 76.

⁹⁵ ŞENOL, s.127-128.

sokulmak suretiyle cinsel saldırıya uğradıklarını iddia etmiştir.⁹⁶ Bu iddia üzerine yürütülen soruşturmada ilgili makam tarafından kovuşturmayaya yer olmadığı kararı verilmiştir.⁹⁷ AİHM, soruşturmanın bağımsız makamlarca yürütülmediğine hükmetmiştir. Bu kapsamda; güvenlik güçlerine yöneltlen benzer iddialara ilişkin soruşturmalardan sorumlu olan İl İdare Kurulu gibi organların, hiyerarşik olarak soruşturulan güvenlik güçlerine bağlı bir kamu görevlisi olan Vali'ye bağlı memurlardan oluşması nedeniyle bağımsız olarak kabul edilemeyeceği gerekçesine dayanmıştır.⁹⁸

4. Soruşturmanın Kamunun Denetimine ve Mağdurun Katılımına Açık Olması

Bir soruşturmanın etkili olduğunun kabulü için ilgili soruşturmanın şartlarının elverdiği ölçüde kamusal denetime açık olması gerekmektedir.⁹⁹ Soruşturmanın kamunun denetimine açık olması tüm işlemlerin kamuya açık olmasını gerektirmez, kamu denetimi ile ulaşılmak istenen amaç; hukuki hesap verilebilirliği sağlamak, yetkililerin hukuka uygun olarak hareket ettiğine dair kamu güvenini korumak ve soruşturma kapsamında yapılan eylemler bakımından kamu denetimi unsurunu sağlamaktır.¹⁰⁰ Öyle ki AİHS m.10 ile koruma altına alınmış olan ifade özgürlüğü kapsamında dahi yetkili makamlar, kamunun halihazırda devam eden soruşturma hakkında bilgilendirilmesinin önüne geçemez.¹⁰¹

Soruşturmanın kamu denetimine açık olması özellikle hukuki hesap verilebilirliğin sağlanması bakımından önem arz eder. Hukuki hesap verilebilirliğin teoride olduğu kadar pratikte de mümkün

⁹⁶ AİHM, İkinci Bölüm, *Ataş ve Seven v. Türkiye*, No. 26893/02, 16 Aralık 2008, § 6-7.

⁹⁷ AİHM, İkinci Bölüm, *Ataş ve Seven v. Türkiye*, § 13-17.

⁹⁸ AİHM, İkinci Bölüm, *Ataş ve Seven v. Türkiye*, § 42-47.

⁹⁹ GÜZELDAĞ Sibel, *Yaşam Hakkı ve Sınırları*, B.1, İstanbul 2021, s. 287.

¹⁰⁰ AİHM, Büyük Daire, *Ramasahai ve Diğerleri v. Hollanda*, No.52391/99, 15 Mayıs 2007, § 353.

¹⁰¹ CENGİZ Serkan- DEMİRDAĞ Fahrettin- ERGÜL Teoman- MCBRİDE Jeremy- TEZCAN Durmuş, *Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararları Işığında Ceza Yargılaması Kurum ve Kavramları*, Ankara 2008, s. 14; Elbette burada masumiyet karinesi de göz ardı edilmemelidir.

olabilmesi, kamu denetiminin gerçekleşmesine bağlı olmakla beraber, kamu denetiminin derecesi davanın gerekliliklerine göre değişkenlik gösterir.¹⁰²

Soruşturmanın kamuya açıklığının yanı sıra mağdurun da sürece etkili bir şekilde katılımının sağlanması önemli bir husustur. Aksi halde soruşturma hakkında bilgi sahibi olamayan ve dosyaya erişim sağlayamayan mağdurun yargılama sürecine gereği gibi katılım sağlayabilmesi mümkün değildir.¹⁰³ Soruşturmanın niteliğine göre değişkenlik göstermekle birlikte mağdur ve yakınlarının soruşturma sürecine katılabilmesi için imkân sağlanması, etkili soruşturma kapsamında kamunun denetimine açık olmanın olmazsa olmaz şartıdır.¹⁰⁴ Mağdur ve yakınlarının soruşturma sürecine katılımının engellendiği bir soruşturmada kamu denetimine açıklıktan da bahsedilemeyecektir.¹⁰⁵

5. Cezaların Etkili ve Caydırıcı Bir Şekilde İnfaz Edilmesi ve Mağdurun Zararlarının Karşılanması

Kuşkusuz ki etkili soruşturma yükümlülüğü, bir sonuç değil araç yükümlülüğüdür. Yukarıda da ele alındığı gibi bu yükümlülük kural olarak, yapılan soruşturmanın neticesinde, soruşturmanın muhataplarının mahkûm edilmesi gibi bir sonucu vaat etmez. Başka bir ifadeyle, başvurucunun üçüncü kişileri bir suçla ilgili olarak yargılatma veya cezalandırılmalarını talep etme hakkı; kamusal makamlarınsa yargılamaları mahkûmiyetle sonuçlandırma ödevi yoktur.¹⁰⁶ Buna

¹⁰² AİHM, Birinci Bölüm, *Batı ve Diğerleri v. Türkiye*, No. 33097/96 - 57834/00, 3 Haziran 2016, § 137.

¹⁰³ DURSUN Gizem, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi ve Anayasa Mahkemesi Kararları Işığında İşkence Yasağı ve İşkenceyi Etkili Biçimde Soruşturma Yükümlülüğü, B.1, Ankara 2018, s. 128.

¹⁰⁴ AİHM, Birinci Bölüm, *Batı ve Diğerleri v. Türkiye*, No. 33097/96-57834/00, 3 Haziran 2004, § 137.

¹⁰⁵ AİHM'nin başvurucunun katılımına açık olmayan bir dosyayı kamusal denetim bakımından eksik bulduğuna dair bir kararı için, diğerleri arasında, bkz. AİHM, Beşinci Bölüm, *Karabet ve Diğerleri v. Ukrayna*, No. 38906/07 – 52025/07, 17 Ocak 2013, § 289-294.

¹⁰⁶ Bu konuda, diğerleri arasında, bkz. AYM, *Meral Talay Başvurusu*, § 34; AYM, *Süleyman Demirbaş Başvurusu*, No. 2014/1549, 13 Temmuz 2016, § 34-35.

karşılık, kamusal makamlar ceza hukukunu etkili, temel hakları koruyucu ve caydırıcı şekilde işletmekle yükümlüdür.¹⁰⁷ Bu gereklilik, AİHS'nin hakların pratik ve etkili bir biçimde koruması şiarına uygun bir biçimde işletilmekte ve AİHM, fiilin ağırlığıyla verilen ceza arasındaki orantılılığa pozitif yükümlülükler bakımından hukuki sonuç bağlamaktadır.¹⁰⁸

Bu şartlar altında; muhakemenin neticesinde failer için cezasızlık anlamına gelebilecek, ceza hukukunun etkililiğini tartışmaya açabilecek sonuçlara ulaşılması, etkili soruşturma yapmak bakımından mevcut bulunan usul yükümlülüğünün anlamsızlaşmasına sebebiyet verebilir.¹⁰⁹ Böyle durumlarla karşılaşılması halinde kamusal makamlar, pozitif yükümlülüklerini ihlal etmiş olacaktır. Bilhassa, bahis konusu suçun cinsel nitelikte olduğu¹¹⁰ veya mağdurun çocuklar gibi kırılgan gruplara mensup bireyler olduğu¹¹¹ durumlarda ceza hukukunun önleyici ve caydırıcı niteliklerinin korunması, usuli yükümlülüklerin bir parçası olarak görülmektedir. Bu çerçevede; faile verilen cezanın ertelenmesinin gerekçelendirilmemesi,¹¹² kamu görevlisiyse görevinden uzaklaştırılmaması,¹¹³ failin bir gün dahi cezasını çekmeden affa uğraması,¹¹⁴ süre hükümlerinin katı bir usuli bakış açısına göre uygulanması¹¹⁵ gibi hallerde usuli yükümlülüklerin ihlali gündeme gelecektir. Ayrıca, mağdurun uğradığı zararın etkili, yeterli ve ulaşılabilir bir biçimde karşılanmaması da aynı şekilde bir ihlal sebebidir.¹¹⁶ Burada,

¹⁰⁷ AYM, *Meral Talay Başvurusu*, § 34; AYM, *Süleyman Demirbaş Başvurusu*, No. 2014/1549, 13 Temmuz 2016, § 34-35; ERYILDIZ, s. 386.

¹⁰⁸ AİHM, Dördüncü Bölüm, *Myumyun v. Bulgaristan*, No. 67258/13, 3 Kasım 2015, § 67.

¹⁰⁹ AİHM, İkinci Bölüm, *M.G. v. Litvanya*, No. 6406/21, 20 Şubat 2024, § 118.

¹¹⁰ AİHM, İkinci Bölüm, *E.G. v. Moldova Cumhuriyeti*, § 39.

¹¹¹ AYM, *R.Ç. Başvurusu*, § 46.

¹¹² AİHM, İkinci Bölüm, *M.G. v. Litvanya*, § 118.

¹¹³ Cinsel suçlarla bağlantılı olmasa da bkz. AİHM, Üçüncü Bölüm, *Barovov v. Rusya*, No. 9183/09, 15 Haziran 2021, § 43.

¹¹⁴ AİHM, İkinci Bölüm, *E.G. v. Moldova Cumhuriyeti*, § 48.

¹¹⁵ Cinsel suçlarla bağlantılı olmasa da bkz. AİHM, Büyük Daire, *Mocanu ve Diğerleri v. Romanya*, No. 10865/09 – 45886/07 – 32431/08, 17 Eylül 2014, § 326.

¹¹⁶ Cinsel suçlarla bağlantılı olmasa da bkz. AİHM, Büyük Daire, *Gäfgen v. Almanya*, No. 22978/05, § 116.

bilhassa kamu görevlileri söz konusu olduğunda yalnızca idare hukukundan kaynaklanan sorumluluğa gidilmesinin yeterli olmadığı dahi kabul edilmektedir.¹¹⁷

SONUÇ

İnsan haklarının korunması için devletin pozitif ve negatif olmak üzere iki yükümlülüğü bulunmaktadır. Bunlardan devlete bir edimde bulunma yükümlülüğü yükleyen pozitif yükümlülüklerin usuli boyutunu oluşturan etkili soruşturma yükümlülüğü, devletin ihlaline engel olamadığı, yaşam hakkı veya kötü muamele ve işkence yasağını ihlal eden davranışları etkili bir şekilde soruşturması anlamına gelmektedir. Etkili soruşturma yükümlülüğü bir amaç değil araçtır. Bu sebeple kişi veya kişilere soruşturma hakkında bir sonuç vaat etmez. Vaat ettiği tek husus soruşturmaya konu olayın eldeki imkanlar dahilinde en iyi şekilde araştırılacağı ve aydınlatılacağıdır.

Bir soruşturmanın etkili olabilmesi için birtakım nitelikleri haiz olması gerekir. Çalışmamızda ayrıntılarıyla incelenen bu nitelikler: Soruşturmanın resen ve derhal başlaması, makul bir özen ve hızla yürütülmesi, bağımsız organlar tarafından yürütülmesi, kamunun denetimine ve mağdurun katılımına açık olması, cezaların etkili ve caydırıcı bir şekilde infaz edilmesi ve mağdurun zararlarının karşılanmasıdır. Bir soruşturmanın bu şartlardan herhangi birinin dahi sağlamaması etkili soruşturma yükümlülüğünün ihlali anlamına gelir.

Cinsel dokunulmazlığa karşı suçlar hakkında yürütülen soruşturmanın etkili olmaması da pek tabii mümkündür. Bu suçlar hakkında etkili soruşturmanın yürütülmemesi, kural olarak kötü muameleyi yasaklayan m.3 hükmünün usuli boyutunun ihlali anlamına gelir. Bu suçlar bakımından soruşturmaya maruz kalan şüpheli ya da sanığın ve bu suçun mağduru olan kişilerin yaşadıkları düşünüldüğünde, devletin pozitif yükümlülüğünü yerine getirmediği takdirde kişilere çok büyük zararlar verdiği şüphesizdir.

Çalışmamız kapsamında incelenen kararlarda da görülebileceği gibi, soruşturmayı yürüten makamların şikâyet üzerine veya resen

¹¹⁷ ERYILDIZ, s. 381.

başlattıkları/ başlatmaları gereken soruşturmanın etkili olmaması halinde deliller kaybolmakta, kişilerin mağduriyeti artmakta, -belki de- bir suç cezasız kalmakta ve hatta en başında etkili bir soruşturma yürütülseydi aydınlatılabilecek bir olay aydınlatılamamaktadır. Bu durumda; toplumda kırılgan durumda olan veya önyargılarla karşılaşan mağdurlar, daha da kırılgan bir noktaya sürüklenebilmektedir. Kaldı ki kimi durumlarda, mağdurların kendileri bir ceza soruşturmasına tabi tutulurken cinsel dokunulmazlıklarına yönelen bir fiile maruz kalabilmektedirler. Bu nedenle özellikle cinsel dokunulmazlığa karşı suçlar gibi ağır olarak nitelendirilebilecek suçlarda soruşturmayı yürüten ve soruşturmaya etki eden makamların etkili soruşturma yükümlülüğünün tüm gereklerini tam manasıyla yerine getirmemesi, insan hakları ihlallerinin devamlılaşmasına ve hem insan haklarının hem de ceza hukukunun etkililiğinin aşınmasına sebebiyet verecektir.

KAYNAKLAR

KİTAPLAR VE MAKALELER

- AKANDJİ-KOMBE Jean-François**, “Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Kapsamında Pozitif Yükümlülükler- Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin Uygulanmasına İlişkin Kılavuz Kitap”, İnsan Hakları El Kitapları, No.7, B. 1, Belçika, 2008.
- CENGİZ Serkan, DEMİRDAĞ Fahrettin, ERGÜL Teoman, MCBRİDE Jeremy, TEZCAN Durmuş**, “Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararları Işığında Ceza Yargılaması Kurum ve Kavramları”, B. 1, Ankara, 2008.
- DOĞRU Osman**, “Yaşama Hakkı- Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru El Kitapları Serisi-5”, B. 1, Ankara, 2018.
- DURSUN Gizem**, “Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi ve Anayasa Mahkemesi Kararları Işığında İşkence Yasağı ve İşkenceyi Etkili Biçimde Soruşturma Yükümlülüğü”, B. 1, Ankara, 2018.
- EGELİĞİ Ömer Emrullah**, “İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi ve Anayasa Çerçevesinde Etkili Başvuru Hakkı”, B. 1, İstanbul, 2021.
- ERYILDIZ H. Sefa**, İnfaz Hukukunda Detaylı (Çıplak) ve Beden Çukurlarında Arama, , B. 1, Ankara 2024.
- FEYZİOĞLU Metin**, “Vicdani Kanaat”, B. 2, İstanbul, 2015.
- GERARDS Janneke**, “General Principles of the European Convention on Human Rights”, B. 1, United Kingdom, 2019.
- GÜZELDAĞ Sibel**, “Yaşam Hakkı ve Sınırları”, B. 1, İstanbul, 2021.
- HOŞGÜL Batuhan**, “Etkili Soruşturma Yükümlülüğü”, B. 1, Ankara, 2019.
- KAPLAN ARIK Aslıhan**, “Türk Hukukunda Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru Hakkı ve Etkin Soruşturma İlkesi”, B. 1, Ankara, 2023.
- MOWBRAY Alastair**, “The Development of Positive Obligations Under the European Convention on Human Rights by the European Court of Human Rights (Human Rights Law in Perspective)”, B. 1, Oxford, 2004.

- O'BOYLE Michael - HARRİS David - BATES EP - BUCKLEY Carla**, "Law Of The European Convention Of Human Rights", B. 2, Oxford 2009.
- SALİHPAŞAOĞLU Yaşar**, "Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi ve Yargılamada Kullandığı Yöntem, İlke Ve Usuller", B. 2 Ankara, 2021.
- SHELTON Dinah - GOULD Ariel**, "Positive and Negative Obligations (The Oxford Handbook Of International Human Rights Law içinde)", B. 1 United Kingdom, 2013.
- ŞENOL Cem**, "Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararlarında Etkin Soruşturma Yükümlülüğü", B. 1, İstanbul, 2013.
- TEZCAN Durmuş- ERDEM Mustafa Ruhan - SANCAKTAR Oğuz - ÖNOK Rifat Murat**, "İnsan Hakları El Kitabı", B. 9, Ankara, 2021.
- TOROSLU Nevzat- FEYZİOĞLU Metin**, "Ceza Muhakemesi Hukuku", B.22, Ankara, 2023.
- YENİSEY Feridun- NUHOĞLU Ayşe**, "Ceza Muhakemesi Hukuku", B. 11, Ankara, 2023.
- YÜKSEL Metin**, "Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin Yaşamın ve Sağlığın Korunması ile İlgili Olarak Taraf Devletlere Yüklediği Pozitif Yükümlülükler", Uluslararası İlişkiler Dergisi, C.7, Y.2010, S.27, s.111-132.
- YÜZER ELTİMUR Dilara**, "AİHS Kapsamında Özel Hayatın ve Aile Hayatının Korunmasında Devletin Pozitif Yükümlülükleri", B. 1, İstanbul, 2019.

MAHKEME KARARLARI

- AİHM**, Beşinci Bölüm, *Karabet ve Diğerleri v. Ukrayna*, No. 38906/07 – 52025/07, 17 Ocak 2013.
- AİHM**, Beşinci Bölüm, *Y. v. Slovenya*, No. 41107/10, 28 Mayıs 2015.
- AİHM**, Beşinci Bölüm, *Z. v. Bulgaristan*, No.39257/17, 28 Mayıs 2020.
- AİHM**, Birinci Bölüm, *Al Nashiri v. Romanya*, No. 33234/12, 31 Mayıs 2018.
- AİHM**, Birinci Bölüm, *Arzu Akhmadova ve Diğerleri v. Rusya*, No.13670/03, 8 Ocak 2009.

- AIHM, Birinci Bölüm, *Batı ve Diğerleri v. Türkiye*, No. 33097/96 - 57834/00, 3 Haziran 2016.
- AIHM, Birinci Bölüm, *Denis Vasilyev v. Rusya*, No. 32704/04, 17 Aralık 2009.
- AIHM, Birinci Bölüm, *S.M. v. Rusya*, No.75863/11, 22 Ekim 2015.
- AIHM, Birinci Bölüm, *Sabalić v. Hırvatistan*, No. 50231/13, 14 Ocak 2021.
- AIHM, Büyük Daire, *Giuliani ve Gaggio v. İtalya*, No.23458/02, 24 Mart 2011.
- AIHM, Büyük Daire, *Mocanu ve Diğerleri v. Romanya*, No. 10865/09 – 45886/07 – 32431/08, 17 Eylül 2014.
- AIHM, Büyük Daire, *Mustafa Tunç ve Fecire Tunç v. Türkiye*, No. 24014/05, 14 Nisan 2015
- AIHM, Büyük Daire, *Palomo Sanchez ve Diğerleri v. İspanya*, No. 28955/06; 28957/06; 28959/06; 28964/06, 12 Eylül 2011
- AIHM, Büyük Daire, *Ramasahai ve Diğerleri v. Hollandai*, No.52391/99, 15 Mayıs 2007.
- AIHM, Büyük Daire, *S. M. v. Hırvatistan*, No. 60561/14, 25 Haziran 2020.
- AIHM, Dördüncü Bölüm, *M.G.C. v. Romanya*, No. 61495/11, 15 Mart 2016.
- AIHM, Dördüncü Bölüm, *Myumyun v. Bulgaristan*, No. 67258/13, 3 Kasım 2015.
- AIHM, Eski İkinci Bölüm, *Benzer ve Diğerleri v. Türkiye*, No.23502/06, 12 Kasım 2013.
- AIHM, *Gül v. İsviçre* No.23218/94, 19 Şubat 1996.
- AIHM, *Güleç v. Türkiye*, No. 54/1997/838/1044, 27 Temmuz 1998.
- AIHM, İkinci Bölüm, *Ataş ve Seven v. Türkiye*, No. 26893/02, 16 Aralık 2008.
- AIHM, İkinci Bölüm, *E.G. v. Moldova Cumhuriyeti*, No. 37882/13, 13 Nisan 2021.
- AIHM, İkinci Bölüm, *K.Ö. v. Türkiye*, No. 71795/01, 11 Aralık 2007.
- AIHM, İkinci Bölüm, *Kışmir v. Türkiye*, No. 27306/95, 31 Mayıs 2005.
- AIHM, İkinci Bölüm, *M.G. v. Litvanya*, No. 6406/21, 20 Şubat 2024.
- AIHM, İkinci Bölüm, *Members of The Gldani Congregation of Jehovah's Witnesses ve Diğerleri v. Gürcistan*, No. 71156/01.
- AIHM, İkinci Bölüm, *Slimani v. Fransa*, No. 57671/00, 27 Temmuz 2004.
- AIHM, *Sevtap Veznedaroğlu v. Türkiye*, No.32357/96 11 Nisan 2000.

- AIHM, *Sultan Karabulut v. Türkiye Davası (Kararın Özet Çevirisi)*, No.45784/99, 19 Eylül 2006.
- AIHM, Üçüncü Bölüm, *Barovov v. Rusya*, No. 9183/09, 15 Haziran 2021.
- AIHM, Üçüncü Bölüm, *Hugh Jordan v. Birleşik Krallık*, No. 24746/94, 4 Mayıs 2001.
- AIHM, Üçüncü Bölüm, *Krachunova v. Bulgaristan*, No. 18269/18, 28 Kasım 2023.
- AIHM, Üçüncü Bölüm, *Nesibe Harran v. Türkiye*, No.28299/95, 6 Ekim 2005.
- AIHM, Üçüncü Bölüm, *R.R. ve R.D. v. Slovakya*, No. 20649/18, 1 Eylül 2020.
- AYM, *B.A. Başvurusu*, No. 2016/9123, 18 Mayıs 2021.
- AYM, *C.D. ve Diğerleri Başvurusu*, No.2018/989, 11 Mart 2021.
- AYM, *Cemil Danışman Başvurusu*, No.2013/6319, 16 Temmuz 2014.
- AYM, *Cezmi Demir ve Diğerleri Başvurusu*, No. 2013/293, 17 Temmuz 2014.
- AYM, *E.K. Başvurusu*, No. 2017/21844, 26 Temmuz 2022.
- AYM, *F.S. ve Diğerleri*, No. 2016/11174, 23 Haziran 2020.
- AYM, *Gözde Başar Başvurusu*, No. 2016/3122, 28 Mayıs 2019.
- AYM, *Hadra Akgül ve Diğerleri Başvurusu*, No. 2014/867, 24 Mart 2016.
- AYM, *Meral Talay Başvurusu*, No.2018/8050, 7 Ekim 2021.
- AYM, *Ö.Ö. Başvurusu*, No. 2017/39160, 3 Mart 2022.
- AYM, *R.Ç. Başvurusu*, No. 2018/6688, 24 Şubat 2021.
- AYM, *S.Ç. Başvurusu*, No. 2016/3594, 26 Şubat 2020.
- AYM, *S.K. Başvurusu*, No. 2015/17914, 10 Ekim 2019.
- AYM, *Salih Akkuş Başvurusu*, No. 2012/1017, 18 Eylül 2013.
- AYM, *Süleyman Demirbaş Başvurusu*, No. 2014/1549, 13 Temmuz 2016.
- AYM, *T.A. Başvurusu*, No.2017/32972, 29 Eylül 2021.
- AYM, *Tahir Canan Başvurusu*, No. 2012/969, 18 Eylül 2013.
- AYM, *Zeki Güngör Başvurusu*, No. 2013/8491, 31 Mart 2016.